

HALIČO-VOLUINĖS (HIPATIJAUS) METRAŠČIO LIETUVIŠKOS ŽINIOS¹

[A. Danieliaus Haličiečio metraštis (1205–1259)]

1. Pradinis Haličo metraščio pasakojimas]

(st. 721)

[1208–1209 m.] <...> Aleksandrui valdant Vladimirą, o jo broliui Vsevolodui – Červenę, lietuviai su jotvingiais užpuolė ir nusiaubė Turijsko ir Komovo apylinkes iki pat Červenės, ir kovėsi prie Červenės vartų. Apsauginis būrys buvo Uchaniuose, tuomet ir Užmušė Liubovo žentą Motiejų ir Dobrogstą, išjojusius į sargybą. Nelaimė ištiko Vladimiro žemę dėl lietuvių ir jotvingių antpuolio! O mes grįžkime prie ankstesnių [dalykų]. <...>

[2. Pasakojimas apie Danieliaus įsigalėjimą Voluinėje]

(st. 735²)

[1219 m.] <...> Dievui liepus, lietuvių kunigaikščiai atsiuntė [pasiuntinius] pas didžiąją kunigaikštienę Romanovienę ir Danielių, ir Vasilką, dovanodami³ taiką. Lietuvių kunigaikščių vardai: šie vyriausieji – Živinbudas, Daujotas, Dausprungas, jo brolis Mindaugas, Daujoto brolis Viligaila; o žemaičių kunigaikščiai – Gerdvilas, Vykintas; o Ruškaičiai – Kintibutas, Vambutas, Butautas, Vyžeikis ir jo sūnus Vislius: Kintenis, Plikienė⁴; o Bulevičiai – Vismantas, jį nužudė tas Mindaugas ir vedė jo žmoną, ir jo brolius išžudė: Gedvilą ir Sprudeikį;

o Deltuvos kunigaikščių vardai – Judeikis, Pukeikis, Bikšys. Lygeikis.

Šie visi kunigaikščiai suteikė taiką kunigaikščiui Danieliui ir Vasilkui ir žemė buvo rami. Lenkams nesiliaujant darius žalą, [jie] atvedė prieš juos lietuvius⁵. Kariavo prieš lenkus ir daug jų nužudė. <...>

[3. Pasakojimas apie Danieliaus įsigalėjimą Haličo sostinėje]

(st. 754)

[1229 m.] <...> Po savo brolio mirties⁶ Konradas parodė didelę malonę Danieliui ir Vasilkui, ir todėl prašė jų ateiti jam į pagalbą Ir [jie] atėjo jam į pagalbą prieš Vladislovą Senąjį. Patys ėjo į karą, o Breste paliko Pinsko [kunigaikštį] Vladimirą⁷, ugroviečius ir brestiečius, kad jie saugotų žemę nuo jotvingių. Tuo pačiu metu lietuviai ėjo kariuoti prieš lenkus, manydami, kad [rusai jiems] taikingi, ir

¹ Pastaba: metraščio nuorašai išnašose pažymėti raidėmis: Ch. – Chlebnikovo, H. – Hipatijaus, P. – Pogodino.

² Šiame įrašė perteikiama 1219 m. taikos sutartis tarp Haličo-Voluinės kunigaikštystės ir lietuvių žemių sąjungos. Tuo metu kunigaikščio Romano sūnus Danielius, pradėdamas savo politinę karjerą, bendradarbiavo su prūsais ir lietuviais ir nukreipė veiksmus prieš Lešeką Baltąjį (Leszek Biały, ~1186–1227), siekusį plėsti savo įtaką Haliče ir Voluinėje. Metraščio įrašo šaltinis – originali sutartis.

³ Originalė: H. – *да(р)юце* „dovanodami“, Ch., P. – *даюци* „duodami“.

⁴ *Пликосова* – Plikienė, Plikio žmona, greičiausiai našlė.

⁵ Minimas lietuvių kariuomenės žygis prieš Lešeką Baltąjį tikriausiai įvyko 1220 m.

⁶ Lešekas Baltasis.

⁷ Danielius paėmė į nelaisvę Pinsko kunigaikštį Vladimirą 1228 m.

atėjo prie Bresto. Vladimiras gi tarė: „nors esate taikingi, tačiau man esate netaikingi“ ir išėjo prieš juos su visais brestiečiais – išžudė juos visus. <...>

(st. 776)

[1238 m.] Paskui tais pačiais melais Danielius prieš Konradą nukreipė Mindaugo lietuvius [ir] Iziaslavą, [Severų] Naugardo [kunigaikštį]⁸. <...>

(st. 777)

Dievui padedant Danielių Cholme pasiekė žinia, kad Rostislavas su visais bajorais ir raiteliais patraukė prieš Lietuvą, <...> Rytojaus dieną. [Danielių] pasiekė žinia, kad Rostislavas, išgirdęs apie [Haličo] pilies užėmimą, pabėgo į Vengriją.

(st. 797)

[1243–1244 m.] Atėjo lietuviai ir siaubė Peresopnicos apylinkes. Vaišnius Ruškaitis [Аишьвно Роушькович] [buvo jų vadas]. O Danielius ir Vasilkas nujojo į Pinską ir užbėgo jam už akių, kol jis dar negrįžo. Jiems [t. y. lietuviams] jojant per Pinsko laukus, prieš juos iš pilies išjojo [rusai]. Jie ėmė vytis pagonis, taip pat turinčius išdidumo savo širdyse, tačiau šie neišlaikė, ėmė bėgti, o bėgdami krito nuo žirgų. Vasilkas pirmasis broliui atvedė belaisvių būrį. Šie visi jo [t. y. Ruškaičio] kariai buvo išmušti; pats Ruškaitis vos paspruko. Pinsko pilyje buvo daug džiaugsmo, dėl Danieliaus ir Vasijko pergalės, nes Dievo padedami jie išvadavo visus belaisvius. <...>

(st. 798)

[1244–1247 m.] Lietuviai siaubė Melniko apylinkes. Lengvenis [buvo jų vadas]⁹. Paėmė daug belaisvių. O Danielius ir Vasilkas juos vijosi iki Pinsko. Pinsko [kunigaikštis] Mykolas juos įspėjo, todėl jie sustojo prie Pinsko ir apsitvėrė miške [nukirstais medžiais]¹⁰. Danielius, Vasilkas ir [kunigaikščio] rūmų prievaizdas¹¹ Jokūbas bei jo kariai ėmė juos vytis. Tačiau lietuviai nepatikėjo Mykolu ir pasitraukė iš savo stovyklos. Dievo malone lietuviams ėmus bėgti, [jie] buvo išmušti ir visi [jų] belaisviai išvaduoti. Pats Lengvenis sužeistas [ietimi] pabėgo. Danielius ir Vasilkas sužinojo apie tai ir Pinsko pilyje buvo daug džiaugsmo. <...>

(st. 801)

[1245 m.] Danielius ir Vasilkas, išgirdę apie jo [t. y. Rostislavo] kariuomenės antpuolį, pasimeldė Dievui, pradėjo telkti karius ir pasiuntė [pasiuntinius] pas Konradą, tardami: „dėl tavęs lenkai patraukė prieš mus, nes buvome tavo sąjungininkai“. Jam atsiuntus pagalbą, Danielius ir Vasilkas pasiuntė [pasiuntinius] į Lietuvą prašydami pagalbos ir Mindaugas jiems pasiuntė pagalbą. Abiem nesuspėjus atvykti. Dievas parodė savo pagalbą jiems [t. y. Danieliui ir Vasilkui], nes pergalę [duoda] ne žmonių pagalba, bet Dievas. <...>

⁸ Dažniausiai draugiškus Danieliaus ir Konrado santykius tik retsykiais pertraukdavo nesantaika. Šiame fragmente aprašomas vienas iš tokių atvejų, kai Danielius, atėmęs iš Dobrynės ordino riterių Drohyčiną (1238 m. kovas), stengėsi apsisaugoti nuo galimos atsakomosios Konrado reakcijos ir pasiuntė prieš jį savo sąjungininkų Mindaugo ir Iziaslavo karius. Į pastarojo kunigaikščio tapatybę būtina atkreipti dėmesį. Mūsų žiniomis, istoriografijoje dažniausiai manoma, jog šis Iziaslavas buvo Naugarduko kunigaikštis. Tuo tarpu N. Kotliaro atliktas tyrimas rodo, kad tai buvo Severų Naugardo kunigaikštis Iziaslavas Vladimirovičius (žr. Kotliaras, p. 101, su nuoroda į: N Kotliar, Кто был Изяслав, враг Даниила Галицкого, *Ex Oriente Lux: Mélanges offerts en hommage au J. Blankoff*, Bruxelles, 1991). Kitame epizode minimas nepavykęs kunigaikščio Rostislavo žygis į Lietuvą. Danielius, užėmęs Rostislavo valdomą Haličo pilį, privertė jį nutraukti jau pradėtą žygį. Spėjama, kad Rostislavo žygis buvo nukreiptas prieš Lietuvą, remiant nuo lietuvių nukentėjusi Konradą.

⁹ Šis fragmentas miglotas. Galimi du vertimo variantai. Metraščio tekste užrašyta *Лековнии* – tai gali būti iškraipytas Lengvenio, Mindaugo karvedžio, vardas. Pirmenybę teikėme būtent šiam variantui, nes ir ankstesnio lietuvių žygio aprašyme išvardijus, ką lietuviai siaubė, nurodoma, kas jiems vadovavo (Vaišnius Ruškaitis). Tačiau metraščio leidėjų nuomone, *Лековнии* yra „Lekovnis“, Voluinės žemės vietovardis. Tokiu atveju reikėtų suprasti, kad lietuviai siaubė Melniko ir Lekovnio apylinkes.

¹⁰ Čia kalbama apie vieną iš to meto lietuviams įprastų mūšio taktikų, kai nukirstų medžių užtvartos būdavo naudojamos slopinant priešo kavalerijos ataką.

¹¹ Taip vėrčiame pareigybę *дворьскыи*. Jos atitikmuo Vakarų Europoje būtų majordomas (*mayor dome*).

(st. 805)

[1245 m.] Lietuviai atjojo ir Konrado lenkai atskubėjo į mūšio [lauką], ir pasuko namo.

[4. Pasakojimas apie Danieliaus kovą prieš totorių jungą]

(st. 815–820)

[1248 m.] Tais pačiais metais Mindaugas išvarė savo sūnėną Tautvilą ir Gedvydą, pasiūsdamas [juos] į karą kartu su jų jų dėde¹² Vykintu kariauti į Rusiją, link Smolensko. Ir tarė: „kas ką paims – tą valdys“. Priešiškumu už jų priešiškimą užėmė Lietuvą. Visa Lietuvos žemė buvo paimta ir nesuskaičiuojamos jų gėrybės ir jų turtas buvo užgrobtas, ir [Mindaugas] pasiuntė prieš juos savo karius, norėdamas juos nužudyti. Tą sužinoję, [jie] pabėgo pas kunigaikštį Danielių ir Vasilką ir atjojo į Vladimirą. Atsiuntęs savo pasiuntinius Mindaugas tarė: „nedaryk jiems malonės“. Danielius ir Vasilkas jo nepaklausė, nes jų jų [t. y. Tautvilo ir Gedvydo] sesuo buvo ištekėjusi už Danieliaus¹³. O paskui Danielius sutarė su broliu ir, pasiuntęs [pasiuntinius] pas lenkų kunigaikščius, tarė: „metas krikščionims prieš pagonis, nes tarp jų [kilo] nesantarvė“. Lenkai žadėjo, bet neištesėjo. Danieliui ir Vasilkui pasiuntus Vykintą pas jotvingius ir žemaičius, ir vokiečius – į Rygą, Vykintas juos įtikino sidabru ir gausiomis dovanomis – jotvingius ir pusę žemaičių. Vokiečiai atsakė Danieliui: „[tik] dėl tavęs sudarysime taiką su Vykintu, nes jis pražudė daugybę mūsų brolių“¹⁴. Vokiečiai, broliai pažadėjo eiti į pagalbą Tautvilui. Danielius ir Vasilkas išžygiavo link Naugarduko. Danielius ir jo brolis Vasilkas nusprendė, kad jo brolio [t. y. Vasilko] sūnus žygiuos į Valkaviską, o jo [t. y. Danieliaus] sūnus – į Slanimą; o pats [Danielius] žygiavo link Zditovo. Ir paėmė daug pilių, ir grįžo namo. Paskui Vykintas atsiuntė [pasiuntinius] tardamas, kad vokiečiai nori kilti Tautvilui į pagalbą. Ir pasiuntė Danielius Tautvilą, ir davė jam į pagalbą rusus ir polovcus, ir tarp jų [t. y. Tautvilo ir Mindaugo] daug kariauta. Iš ten Tautvilas su Danieliaus belaisviais traukė į Rygą ir rygiečiai priėmė [jį] itin garbingai ir pakrikštijo. Mindaugas, sužinojęs, kad anam nori padėti Dievo riteriai ir vyskupas¹⁵ ir visi Rygos kariai, išsigando, slapčiomis pasiuntė [pasiuntinius] pas Rygos magistrą Andrių ir gausiomis dovanomis jį įtikino, taip sakant, išmeldė. Mat pasiuntė daug aukso ir sidabro ir indų, ir sidabrinių, ir auksinių, ir gražių, ir daug žirgų, tardamas „jeigu užmuši ir papjausi Tautvilą, dar daugiau gausi“. O jis tarė: „negali būti išgelbėtas, jeigu nepasiysi [pasiuntinių] pas popiežių ir nepriimsi krikšto, neišeiksi prieš, jaučiu tau draugiškumą“. O varge varge! Aukso apakinęs savo akis, dabar gi nuo jų patiria bėdą!¹⁶ O Mindaugas pasiuntė [pasiuntinius] pas popiežių ir priėmė krikštą, Tačiau jo krikštas buvo apgaulingas. Slapta aukojo savo dievams, pirmajam Nunadieviui ir Teliaveliui ir Diviriksui, kiškių dievui, ir Medeinei. Kai išjodavo į lauką ir išbėgdavo kiškis lauką, į tą miško šilą neidavo ir nedrįsdavo nei šakelės nulaužti. Ir savo dievams aukojo, ir mirusiųjų kūnus degino, ir savo pagonybės atvirai laikėsi. Vyskupas ir rygiečių prepozitas¹⁷ gailėjo Tautvilo, nes žinojo, kad jeigu Tautvilas nebūtų išvartytas, lietuvių žemė būtų jų rankose ir [lietuviai] krikštą per prievartą būtų priėmę, o šią visą nekrikščionių Lietuvą sukūrė Andrius, kurį broliai išvarė iš jo pareigų. O Tautvilas atbėgo į Žemaitiją pas savo dėdę Vykintą, paėmė jotvingius ir žemaičius ir Danieliaus pagalbą, kurią jam seniau buvo davęs, [ir] išžygiavo prieš Mindaugą. Mindaugas sutelkė savo [karius] ir nusprendė nesikauti atvirame mūšyje, bet įžengė į pilį,

¹² Originale: Н. – со воємъ своим „su jų jų kariais“; Ch. P. – съ воемъ своим „su jų jų dėde“.

¹³ Antroji Danieliaus žmona; Danielius su ja vaikų neturėjo.

¹⁴ Čia apie kunigaikščio Vykinto vadovaujamos žemaičių kariuomenės pergalę prieš Kalavijuočių ordiną Saulės mūšyje (1236 09 22).

¹⁵ Livonijos ordino riteriai ir Rygos vyskupas Mikalojus.

¹⁶ Metraščio redaktoriaus intarpas, tikriausiai padarytas Traidienio laikais (1269–1282), nes būtent jo valdymo metu Livonijos ordinas patyrė skaudžių pralaimėjimų Karuzės (1270) ir Aizkrauklės (1279) mūšiuose.

¹⁷ Istoriografijoje laikomasi nuomonės, kad čia kalbama apie vieną asmenį, Rygos vyskupą Mikalojų. Tačiau metraščio tekstas kalba apie du asmenis, vienas iš jų, atrodo, kol kas nėra aiškiai identifikuotas. Ši teksto vieta nėra visai aiški, nes frazė *препоиць вурьжанъ* ~ rygiečių prepozitas kartais suprantama kaip asmenvardis Viržanas.

vardu Voruta. Naktį išsiuntė savo svainį, tačiau rusai ir jotvingiai išvaikė jo [būrį]. Rytą išėjo Vokiečiai su arbaletais, o prieš juos išėjo rusai, polovcai, [ginkluoti] strėlėmis, ir jotvingiai, [ginkluoti] ietimis, ir vaikėsi po lauką lyg žaisdami – ir iš ten grįžo į Žemaitiją.

Ir atžygiavo Mindaugas, sutelkęs didžiules pajėgas prieš Vykinto pilį, vardu Tverai [Твереметъ]. Iš pilies išėjo Tautvilas Danieliaus rusai ir polovcai, o su jais ir žemaičiai bei daug pėsčiųjų [karių]. Jiems vejantis, polovcų narsuolis [strėle] pataikė Mindaugui į šlaunį, ir Mindaugas grįžo į savo žemę, [tačiau vėliau dar] daug tarpusavyje kariauta. Vismantas žuvo prie tos pačios pilies.

Tautvilas atsiuntė Riaubą [pas Danielių ir] tarė: „žygiuok prie Naugarduko“. Danielius išžygiavo su broliu Vasilku, [savo] sūnumi Levu, su polovcais, su savo svotu Tegaku ir atžygiavo prie Pinsko. Pinsko kunigaikščiai buvo sumanę klastą, todėl prievarta juos paėmė su savimi į karą. Lietuviai pasiuntė sargybas ant Zvianos ežero. Ir vijosi juos per pelkes iki Ščaros upės. Susirinkę visi kariai pradėjo tartis, kalbėdami, jog [lietuviai] apie mus jau žino, ginčijosi tarpusavyje, nenorėdami eiti kariauti. Danielius pasakė išmintingą kalbą: „patirsime gėdą nuo Lietuvos ir nuo visų žemių jeigu neprieisime ir rytoj pasuksime [atgal]. Rytoj, – pasakė, – dar susirinksime pasitarti“. Tą naktį visiems kariams pasiuntė [žinią]: „[reikia] žygiuoti [pirmyn] tam, kad visi nenorintys kariauti matytų protingą [elgesį]!“. Ir matydami pirmyn traukiančius karius ir kiti nenoromis traukė su visais kitais. Rytojaus dieną nusiaubė visą Naugarduko žemę. Nuo ten patraukė namo. Danieliui į pagalbą joje jotvingiai negalėjo prijoti, nes buvo labai daug sniego ir nuo ten pasuko atgal, su Dievo pagalba paėmę daug belaisvių.

Paskui [Danielius] su broliu [Vasilku] ir sūnumi Romanu pasiuntė savo žmones ir paėmė Gardiną, o patys grįžo nuo Bielsko. Paskui pasiuntė daug savo pėsčiųjų ir raitelių prieš jų pilį ir nusiaubė visą jų krašto¹⁸ tėvoniją. O Mindaugas pasiuntė savo sūnų ir [jis] siaubė Turijsko apylinkes¹⁹.

Tais pačiais metais Mindaugas atsiuntė [pasiuntinius] pas Danielių prašydamas taikos ir norėdamas santarvės per vedybų [giminystę]. Tada ir Tautvilas su žemaičiais ir jotvingiais atbėgo pas Danielių, pranešdamas, kad Mindaugas įtikino juos [t. y. žemaičius ir jotvingius] sidabro gausybe. Danielius užsirūstino ant jų. <...>

(st. 828–831)

Tais laikais – arba anksčiau, arba vėliau – susirinko totoriai prie Bakotos ir prie jų prisijungė Milėjus. O Danielius nužygiavo į karą prieš Lietuvą, prieš Naugarduką²⁰.

<...> Paskui Vaišelga sudarė taiką su Danieliumi ir ištekinio už Švarno Mindaugo dukterį, savo seserį. Ir atvyko į Cholmą pas Danielių ir atsisakė savo kunigaikštiskos valdžios, ir davė vienuolio įžadus, ir karaliaus [Danieliaus] sūnui Romanui atidavė Naugarduką ir Valkaviską, ir Slanimą, ir visas pilis iš Mindaugo ir savo [rankų], o pats prašėsi keliauti į Šventąjį kalną²¹ ir karalius jam parinko kelią per vengrų karaliaus valdas, ir negalėjo pasiekti Šventojo kalno, ir iš Bulgarijos pasuko atgal. <...>

(st. 838–840)

[1254 – 1255 m.] Po Kuremsos žygio į Kremenecą Danielius sutelkė kariuomenę prieš totorius²². <...> Mindaugas atsiuntė [pasiuntinius] pas Danielių [tardamas]: „atsiėsiu tau Romaną ir naugardukiečius, kad žygiuotų prie Vozviaglio, o iš ten ir į Kijevą“, ir sutarė laiką [kariuomenėms susijungti] Vozviaglyje. Danielius su broliu patraukė su galingomis pajėgomis link Vozviaglio. Dieną stovėjo Korečeske, laukė žinios iš Romano ir lietuvių, laukė žinios iš jų, ir [nesulaukę] patraukė link

¹⁸ Originale: Н. – страны их „jų krašto“; Ch. P. – от.

¹⁹ Spėjama, kad šiam lietuvių kariuomenės žygiui vadovavo Vaišelga (1252 m.).

²⁰ Minimasi totorių žygis į Žemutinį kraštą (ukr. *Понизє*, rus. *Понизье*), Podolę, esančią dešiniajame Dnestro upės krante, įvyko greičiausiai 1252 m. pabaigoje. Jam vadovavo totorių karvedys Kuremsa. Milėjus – Haličo kunigaikščio vietininkas, perėjęs į totorių pusę.

²¹ Šventasis kalnas – Atoso kalnas, esantis Egėjo jūros šiaurinės pakrantėje Chalkidės pusiasalio Atoso iškyšulyje. Atoso kalno vienuolynai nuo X a. garsėjo visame stačiatikių pasaulyje.

²² Totorių karvedžio Kuremsos žygis prieš Kremenecą įvyko 1254 m. pabaigoje. Po šio žygio kunigaikštis Danielius puolė totorių valdžią pripažinusius Haličo ir Voluinės žemės miestus. Vienas iš tokių miestų buvo Vozviaglis, Kijevą žemės vakarų paribio miestas.

Vozviagliu. Pirma pasiuntė savo sūnų Švarną, kad apsuptų pilį, idant niekas iš jų [t. y. pilėnų] nepaspruktų. Su juo buvo 5 šimtai karių. Pilėnai, matydami kunigaikštį ir nedaug kariauninkų, juokėsi stovėdami ant pilies [sienu]. Rytojaus dieną atvyko Danielius su didele daugybe kariauninkų pulkų su savo broliu Levu. Tai išvydusius pilėnus apėmė siaubas ir [jie] neišlaikė ir pasidavė, ir miestas buvo padegtas, žmonės išsivedė ir pasidalijo: viena dalis – broliui, kita – Levui, kiti – Švarnui; ir patraukė namo. Romanui prisiartinus prie miesto, lietuviai pasileido į miestą ir nieko nerado – tik gaisravietę. Tie šunys [lietuviai]²³ bėgiodami po piliakalnį liūdėjo ir spjaudėsi, savo kalba šaukdami „janda!“, kviesdamiesi savo dievų, Nunadievio ir Divirikso, minėdami visus savo dievus, kipšais vadinamus. Paskui Romanas vyko pas tėvą. Pasiėmė nedaug žmonių, o kitus paleido namo. Tuo metu Danielius ir Vasilkas linksminosi, o Levas jojo namo. Lietuviai persigalvojo ir kupini jtūžio raiti ėmė siaubti Lucko apylinkes. Nei Danielius, nei Vasilkas nežinojo apie tai, [todėl] prieš juos jojo Danieliui tarnaujantys kunigaikščiai ir Vasilko žmonės: Jurgis, [kunigaikščio] rūmų prievaizdas, Aleksijus [ir] kiti. Jiems prijojus prie upės, ietimis ginkluoti raiteliai susidūrė [ir lietuviai] neišlaikė, pasileido bėgti.

O jie kirsdami ir badydami įvarė juos į ežerą 10 vyrų [turėjo] po vieną žirgą ir [jie] manė, esą „žirgas mus išneš“, ir taip nuskendo, skandinami Dievo atsiųsto angelo. Ežeras prisipildė lavonais, skydais ir šalmais; o vietiniai turėjo daug naudos, traukdami juos [iš ežero]. Tuo metu buvo didelė lietuvių pjūtis! Nugalėtojai šlovino Dievą ir Švenčiausiąją Panelę Viešpaties Motiną. [Jie] pasiuntė grobį Danieliui ir Vasilkui, o Danielius ir Vasilkas apsidžiaugė dėl Dievo pagalbos prieš pagonis. O šie buvo Mindaugo žmonės, o jų karvedys – Chvalas, daug žudęs Černigovo žemėje, ir Sirvydas Ruškaitis. Sirvydas pabėgo, o Chvalas buvo užmuštas, kaip ir daugelis kitų. <...>

(st. 846–848)

Po kurio laiko atėjo bedievis piktas Burundajus su daugybe totorių pulkų, su galingomis pajėgomis ir apsistojo Kuremsos stovyklavietėje. O Danielius gyveno nesantaikoje su Kuremsa ir niekada nebijojo Kuremsos, nes jis jam nieko blogo negalėjo padaryti, kol neatėjo Burundajus su didžiulėmis pajėgomis. [Burundajus] pasiuntė [pasiuntinius] pas Danielių²⁴, tardamas, „einu prieš Lietuvą, jeigu esi [man] taikus, eik kartu su manimi“. Danielius su broliu ir sūnumis susėdo [pasitarti], buvo liūdni, svarstė, žinojo, kad jeigu Danielius jos [pas Burundajų], gero nelauk. Visi sutarė ir Vasilkas jojo vietoj brolio, o brolis [jį] palydėjo iki Bresto, ir pasiuntė savo žmones su juo, ir pasimeldė Dievui, Šventajam Išganytojui, Atpirkėjui, Melniko mieste, Šventosios Dievo Motinos cerkvėje, priešais ikoną, kurią ir dabar [ten] labai gerbia. <...>

Vasilkas jojo paskui Burundajų vienas per Lietuvos žemę, kažkur užtiko lietuvių karių, išmušęs juos, karo grobį atvedė Burundajui. Ir Burundajus pagyrė Vasilką: „nors tavo brolis [ir] nejojo“. Siaubdamas jodinėjo su juo, ieškodamas savo sūnėno Romano, siaubė Lietuvos ir Našios žemę. Kunigaikštienę ir savo sūnų Vladimirą buvo palikęs pas brolių. Paskui karalius Danielius atjojęs užėmė Valkaviską ir [suėmė] kunigaikštį Glebą, kurį nusiuntė [į savo žemę] ir laikė kaip garbingą belaisvį, nes Danielius skubėjo į Valkaviską, norėdamas pagauti savo priešą Vaišelgą ir Tautvilą, ir jų neužtiko pilyje. Pasiuntęs žmones ieškojo jų [Vaišelgos ir Tautvilo] būstuose²⁵, tačiau jų nerado, nes jie buvo sumąstę didelę klastą, kai Vaišelga pagrobė jo sūnų Romaną. Ir tada [Danielius] pasiuntė Mykolą ir siaubdamas iki Želvos jų ieškojo ir nerado. Paskui [jis] galvojo žygiuoti į Gardiną, ten jų ieškoti. Pasiuntė [pasiuntinius], kad pakviestų savo sūnų Levą ir savo žmones. [Danielius] atvyko į Melniko pilį, norėjo žygiuoti į Gardiną. Visiems susitelkus, karalių Danielių pasiekė žinia iš lenkų, jog totoriai [jau] yra jotvingių [žemėje]. <...>

²³ Šis fragmentas literatūroje verčiamas įvairiai. Vertėja į dabartinę rusų kalbą O. Lichačiova mano, kad lietuviai Vozviaglyje rado tik gaisravietę ir po piliakalnį šmirinėjancius šunis (žr., *Памятники литературы Древней Руси: XIII век, Москва, 1981, p. 341*) Tuo tarpu šią metraščių dalį vertusio R. Jaso nuomone, šunimis rusų metraštininkas vadina lietuvius.

²⁴ Burundajus – totorių chano Berkės karvedys. Šiame epizode aprašoma, kaip Burundajus, pakeitęs nesėkmingai veikusį Kuremsą ir įtvirtinęs totorių valdžią Pietvakarių Rusios kunigaikštijoje, privertė rusus dalyvauti 1258–1259 m. totorių invazijoje į Lietuvą.

²⁵ Metraštyje frazė *искаше ею по смаемъ* sunkiai paaiškinama. Atsižvelgdami į labiausiai tinkančias šio žodžio reikšmes, jį verčiame „būstu“ – patalpa, tinkama apsistoti, gyventi.

[B. Voluinės metraštis (1259–1290)]

1. Metraštis apie Vasilką Romanovičių

Pasakojimas apie Lietuvą – „Lietuvos metraštis“]

(st. 855–860)

[1262 m.] Mindaugo pasiūsti lietuviai ėjo kariauti prieš lenkus, o su jais ir Eustatijas Konstantinovičius, bedievis ir nusidėjėlis, bėglys iš Riazanės. Šv. Jono dienos išvakarėse, per pačias Rasas, lietuviai nusiaubė Jezdovą, taip pat užmušė ir kunigaikštį Siemovitą, o jo sūnų Konradą paėmė į nelaisvę ir daug belaisvių paėmė, ir grįžo namo.

Mindaugas prisiminė, kad kunigaikštis Vasilkas kartu su karvedžiu [Burundajumi] siaubė Lietuvos žemę ir pasiuntė kariuomenę prieš Vasilką, ir siaubė Kamenio apylinkes. O kunigaikštis Vasilkas nejojo prieš juos, nes tikėjosi kito kariuomenės dalinio. Pasiuntė prieš juos Želislavą, Steponą Medušniką, vijosi juos iki pat Jasolnos ir jų nepavijo, nes tai buvo nedidelis kariuomenės dalinys, – paėmė belaisvių, skubiai pasitraukė. O kitas dalinys tą pačią savaitę siaubė Melniko apylinkes. Jų karvedys – Kautžadas Tutminaitis [Тюдиямишовичъ Ковдилсадъ]. Paėmė daug belaisvių. O kunigaikštis Vasilkas išjojo prieš juos su savo sūnumi Vladimiru, su bajorais ir tarnais, pasikliaudamas Dievu ir jo Skaisčiausiąja Motina bei Garbingojo Kryžiaus jėga. Pavijo juos prie Nebelio pilies. Lietuviai buvo išsirikiavę prie ežero ir matydami pulkus išsirikiavo ir sutūpė trimis eilėmis už skydų pagal savo paprotį²⁶. Išrikiavęs savo pulkus, Vasilkas pajudėjo prieš juos ir susirėmė abi [pusės]. Neišlaikę lietuviai pasileido bėgti ir nebuvo galima pasprukti, nes aplink buvo ežeras, ir pradėjo juos kirsti, o kiti ežere nuskendo, ir taip išmušė juos visus ir niekas iš jų neišsigelbėjo. Tą išgirdę Pinsko kunigaikščiai Fiodoras, Demidas ir Jurijus atvyko pas Vasilką su gėrimais ir pradėjo linksmintis, matydami, kad jų priešai išmušti, o jų visa kariauna sveika: iš Vasilko pulko tik vienas Preiboras, Stepono sūnus, žuvo. Paskui Pinsko kunigaikščiai išjojo namo, o Vasilkas nujojo į Vladimirą su pergale ir didžiule garbe, šlovindamas ir aukštindamas Dievą, padariusį didžiai nuostabių darbų, paklojusį priešus po kunigaikščio Vasilko kojomis. Kartu su Borisu ir Izebolku pasiuntė grobio karaliui, savo broliui [Danieliui]. Karalius jau buvo išvykęs į Vengriją²⁷ ir Borisas pavijo jį prie Teličo. Karalius didžiai susirūpino dėl savo brolio ir sūnėno Vladimiro, nes [šis] buvo jaunas. Kažkuris iš tarnų ėjo ir pradėjo kalbėti: „Valdove, štai kažkokie žmonės joja su skydais, su ietimis ir su žirgais už pasaitų“. O karalius iš džiaugsmo pašoko ir iškėlęs rankas pagarbino Dievą, sakydamas, „šlovė tau, Viešpatie, tai Vasilkas nugalėjo lietuvius!“ Atėjo Borisas ir atgabeno trofėjus: pabalnotus žirgus, skydus, ietis, šalmus. Karalius pradėjo teirautis apie savo brolio ir sūnėno sveikatą. Borisas jam papasakojo apie jų dviejų sveikatą ir apie viską, kas nutiko. Karalius labai džiaugėsi dėl savo brolio ir sūnėno sveikatos ir [dėl to, kad] priešai išžudyti. Apdovanojęs Borisą, išleido jį pas savo brolių. Paskui įvyko rusų kunigaikščių susitikimas su lenkų kunigaikščiu Boleslovu, ir susitiko Tarnove kunigaikštis Danielius su abiem savo sūnumis, Levu ir Švarnu o kunigaikštis Vasilkas – su savo sūnumi Vladimiru²⁸. Ir sudarė tarpusavio sutartį dėl rusų ir lenkų žemės reikalų, sutvirtinę Garbinguoju Kryžiumi, grįžo namo. Praslinkus vieneriems metams po šio susitikimo, rudenį, buvo nužudytas Lietuvos didysis kunigaikštis Mindaugas, visos Lietuvos žemės vienvaldys. Apie jo nužudymą štai ką pasakysime²⁹. Jis kunigaikščiavo Lietuvos žemėje ir pradėjo žudyti savo brolius ir savo sūnėnus, o kitus išvarė iš [Lietuvos] žemės ir pradėjo kunigaikščiauti vienas visoje Lietuvos žemėje, ir pradėjo labai didžiūotis, ir pasikėlė šlove ir didžiu išdidumu, ir manė, kad jam niekas neprilygsta. Jis turėjo sūnų Vaišelgą ir ištekino savo dukterį už Danieliaus sūnaus Švano į Cholmą. Būdamas pagonimi, Vaišelga ėmė valdyti

²⁶ Lietuvių mūšio taktika, kuria siekta neutralizuoti priešų kavalerijos atakos jėgą.

²⁷ 1262 m.

²⁸ Rusų kunigaikščių (Danieliaus, Levo, Švarno, Vasilkos, Vladimiro) ir Krokuvos (nuo 1243 m.) kunigaikščio Boleslovo Droviojo (Boleslaw IV Wstydlivy, 1226 06 21–1279 12 07) susitikimas Tarnove (lenkų ir rusų pasienyje) įvyko 1262 m. rudenį.

²⁹ Metraščio „Pasakojimas apie Vaišelgą“ prasideda informacija apie Mindaugo nužudymą ir baigiasi pasakojimu apie Vaišelgos nužudymą. Nors pasakojimas apie Vaišelgą yra savarankiškas kūrinys, tačiau jo nuoseklumą vietomis pertraukia ilgesni ar trumpesni intarpai.

Naugarduką ir pradėjo lieti daug kraujo, nes kas dieną užmušdavo po tris keturis [žmones]. Jeigu kurią dieną ko nors neužmušdavo – liūdėdavo, o kai užmušdavo – džiaugdavosi. Paskui jo širdį apėmė Dievo baimė ir pats nusprendė, kad nori priimti Šventąjį krikštą, ir krikštijosi ten pat Naugarduke, ir tapo krikščionimi. Paskui Vaišelga atvyko į Haličą pas kunigaikštį Danielių ir Vasilką, nes norėjo tapti vienuoliu. Tada Vaišelga ir pakrikštijo Levo sūnų Jurgį. Vėliau nuvyko pas Grigalių³⁰ į Poloninos vienuolyną ir davė vienuolio įžadus, ir išbuvo vienuolyne pas Grigalių 3 metus, ir iš ten, gavęs Grigaliaus palaiminimą, iškeliaavo į Šventąjį kalną. O Grigalius buvo šventas žmogus, kokio nebuvo prieš jį ir kokio nebus po jo. Vaišelga negalėjo pasiekti Šventojo kalno, nes tuo metu tose žemėse buvo didžiulė sumaištis, ir vėl grįžo į Naugarduką, ir įsirengė sau vienuolyną prie Nemuno upės, tarp Lietuvos ir Naugarduko³¹, ir ten gyveno. O jo tėvas Mindaugas priekaištavo dėl jo gyvenimo būdo, o jis didžiai nemylėjo savo tėvo. Tuo pat metu mirė kunigaikštienė Mindaugienė ir ėmė [Mindaugas] dėl jos raudoti. Jos sesuo buvo ištekėjusi už Našios kunigaikščio Daumanto. Mindaugas pasiuntė [pasiuntinius] į Našią pas savo svainę. Taip tarė: „tavo sesuo mirė, atvyk apraudoti savo sesers“. Jai atvykus raudoti, Mindaugas užsinorėjo vesti savo svainę ir pradėjo jai kalbėti: „tavo sesuo mirdama liepė man tave vesti, – taip pasakė, – kad kita [mano] vaikų neskriaustų“. Ir [Mindaugas] ją vedė. Tai išgirdęs Daumantas labai liūdėjo, mąstė, kaip užmušti Mindaugą, tačiau negalėjo to padaryti, nes jo galia buvo maža, o ano – didelė. Daumantas ieškojo, kas jam galėtų padėti užmušti Mindaugą, ir surado Mindaugo seserėną Treniotą, ir su juo sugalvojo kaip nužudyti Mindaugą. O Treniota tuo metu buvo Žemaitijoje.

(st. 860–861)

[1263 m.] Mindaugas buvo pasiuntęs visas savo pajėgas už Dnepro, prieš Briansko kunigaikštį Romaną. Su jomis į karą žygiavo Daumantas ir nutaikęs sau tinkamą laiką grįžo atgal taip taręs: „burtai man neleidžia eiti su jumis“. Grįžęs atgal, sparčiai vijosi ir pavijo Mindaugą ir ten pat jį bei du jo sūnus, Ruklį ir Rupeikį, užmušė. Tokia buvo Mindaugo nužudymo pabaiga. Po Mindaugo nužudymo Vaišelga išsigando to paties [likimo] ir pabėgo į Pinską, ir ten gyveno. O Treniota pradėjo kunigaikščiauti visoje Lietuvos žemėje ir Žemaitijoje. Pasiuntė [pasiuntimus] į Polocką, kviesdamas savo brolių Tautvilą: „broli, atvyk čionai, išsidalinsime Mindaugo žemę ir turtą“. Jam atvykus pas jį, Tautvilas ėmė galvoti kaip nužudyti Treniotą, o Treniota galvojo [kaip nužudyti] Tautvilą. Jo [t. y. Tautvilo] bajoras Prokopijus Polockietis išdavė jo kėslus. Treniota užbėgo už akių ir nužudė Tautvilą, ir pradėjo kunigaikščiauti vienas. Paskui 4 bernai, Mindaugo žirgininkai, pradėjo galvoti, kaip galėtų užmušti Treniotą. Jam einant į prausyklą praustis, jie, nutaikę tokį [patogų] laiką, užmušė Treniotą. Tokia buvo Treniotos nužudymo pabaiga. Tai išgirdęs Vaišelga su pinskiečiais patraukė link Naugarduko ir paėmęs su savimi naugardukiečius iš ten patraukė į Lietuvą kunigaikščiauti. O lietuviai su džiaugsmu priėmė savo valdovo sūnų.

(st. 861–863)

[1264 m.] Vaišelga pradėjo kunigaikščiauti visoje Lietuvos žemėje ir ėmė žudyti savo priešus. Prižudė jų nesuskaičiuojamą daugybę, o kiti išsibėgiojo, kur akys veda; ir tą Eustaciją užmušė, bedievi, nusidėjėlį – apie jį anksčiau rašiau.

Aukščiau minėtais Mindaugo nužudymo metais Romanas Brianskietis kėlė vestuves ir ruošėsi ištekinti savo mylimą dukterį, vardu Olga, už Vasilko sūnaus Vladimiro, didžiojo Romano Haličiečio anūko. Ir tuo metu atėjo lietuvių kariuomenė prieš Romaną³². O jis kovėsi su jais ir juos nugalėjo. Pats buvo sužeistas ir nemažai savo vyriškumo parodė, ir atvyko į Brianską su pergale ir didžia garbe, net nejausdamas, kad jo kūnas sužeistas, ir su džiaugsmu ištekino savo dukterį. O jis dar turėjo tris kitas, o ši ketvirtoji buvo pati mylimiausia, ir pasiuntė su ja savo vyriausiąjį sūnų Mykolą ir daug bajorų.

³⁰ Grigalius – Poloninos vienuolyno viršininkas (archimandritas), Vaišelgos dvasios tėvas. Manoma, kad Grigalius arba jam artimas knygis galėjo prisidėti prie „Pasakojimo apie Vaišelgą“ sukūrimo.

³¹ Šis vienuolynas tapatinamas su Laurušavo vienuolynu, žinomą vėlesniais laikais ir veikusiu iki 1836 m.

³² Čia ta pati lietuvių kariuomenė, kurią Mindaugas 1263 m. rudenį dar spėjo pasiųsti prieš Briansko k. Romaną.

O mes grįžkime prie ankstesnių [dalykų]. Vaišelgai kunigaikščiaujant Lietuvoje, jam pradėjo teikti pagalbą kunigaikštis Švarnas ir Vasilkas, nes [jis] Vasilką pavadino savo tėvu ir ponu³³. Karalius [Danielius] tuo metu buvo ištiktas sunkios ligos, dėl kurios ir pabaigė savo gyvenimą ir palaidojo [jį] Choline, Šventosios Dievo Motinos cerkvėje, kurią pats pastatė. Šis karalius Danielius buvo geras, narsus ir išmintingas, nes įkūrė daug pilių ir pastatė cerkvių, kurias išpuošė įvairiausiomis grožybėmis. Garsėjo broliška meile savo broliui Vasilkui. Danielius po Saliamono buvo antras. Paskui Švarnas patraukė Vaišelgai į pagalbą, o Vasilkas jam į pagalbą pasiuntė savo kariuomenę, mat Vaišelga pavadino ir laikė Vasilką savo tėvu ir ponu. Švarnas atvyko į Lietuvą su pagalba Vaišelgai ir Vaišelga, matydamas Švarno ir savo tėvo Vasilko pagalbą, labai džiaugėsi ir ėmė ruoštis, ir patraukė su galinga jėga, ir pradėjo užiminėti pilis Deltuvoje ir Nalšioje. Paėmęs pilis ir nužudęs savo priešus, grįžo namo.

(st. 863)

[1264 m.] Rytuose pasirodė uodeguota, baisaus pavidalo žvaigždė, leidžianti iš savęs didelius spindulius; ši žvaigždė vadinama ir plaukuotąja³⁴. Matydami šią žvaigždę, žmonės buvo pilni baimės ir siaubo; išmintingesni tai matydami kalbėjo: „bus jau žemėjedidelė sumaištis“, tačiau Dievas gelbėja pagal savo valią ir nieko neįvyko. Tais pačiais metais mirė didžioji kunigaikštienė Vasilkienė ir jos kūną palaidojo Šventosios Dievo Motinos cerkvėje, Vladimiro vyskupijoje.

Iš senosios rusų kalbos vertė Darius Baronas

Mindaugo knyga: istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių, parengė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis, Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 108–118.

---

³³ Žodžiai rodo, kad Vaišelga pripažino Vasilko viršenybę. Tokia išraiškos priemonė, pabrėžianti vasalinį pavaldumą, Hipatijaus metraštyje sutinkama dažnai.

³⁴ 1264 m. liepos–spalio mėn. matyta kometa.